

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЕТНОЛОГИЯ И ФОЛКЛОРИСТИКА С ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF ETHNOLOGY AND FOLKLORE STUDIES WITH ETHNOGRAPHIC
MUSEUM

**ТРАДИЦИОННИ НАРОДНИ ИНСТИТУЦИИ И НОРМАТИВНОСТ
НА БАЛКАНИТЕ**

(лекционен курс за докторанти)

**TRADITIONAL INSTITUTIONS AND NORMATIVE CULTURE ON THE
BALKANS**

(Course of lectures for Ph.D. students)

Лектор:

доц. д-р Петко Христов/ Assoc. Prof. Petko Hristov, Ph.D. – Ethnographical Archives

Тел.: 805 26 11 (канцелария ИЕФЕМ), 805 26 31 (Народописен архив),

GSM: 0897/ 307591; E-mail: petko.hristov@iefem.bas.bg, hristov_p@yahoo.com

Асистент:

доц. д-р Мила Маева/ Assoc. Prof. Mila Maeva, PhD - Balkan Ethnology Department

GSM: 0878/ 923083; E-mail: mila_maeva@yahoo.co.uk , mila_maeva@mail.bg

Хорариум: 30 учебни часа

Курсът се предлага на български и английски (for English see below)

Анотация:

Лекционният курс, посветен на традиционните народни институции на балканските народи, цели да запознае докторантите с утвърдените през вековете принципи на интеграция, форми на регламентация и начин на функциониране на онези етно-културни общности, в рамките на които е протичал цялостния социален и културен живот на Балканите.

От голямото разнообразие на социо-културни общности, изграждани в рамките на балканските традиции, във фокуса на лекционния курс ще бъдат онези от тях, чиято интеграция почива на най-важните за съответните народни култури принципи и традиционни ценности: принципът на възпроизводство и наследяване, териториалният и религиозният принципи, полово-възрастовия принцип на социално разделение,

професионално-поминъчния принцип на общностно изграждане и дублиращият кръвното родство принцип за ритуално изграждане на алтернативни социални структури. Същевременно тези основни за балканските народи социо-културни общности ще бъдат проследявани в тяхната динамика във времето и пространството – доколко традиционните принципи на интеграция и регламентация на социо-културния живот се възпроизвеждат при социална мобилност/миграция и в условията на модернизацията, съпътстваща съществуването на националните държави на Балканите; доколко те определят съвременните жизнено стратегии в условията на глобализация; определящи ли са тези традиционни народни институции за днешната културна идентичност на различните балкански народи.

Многоизмерният подход и разнообразието на изследователските стратегии при изучаването и интерпретацията на тези традиционни народни институции и форми на регламентация ще помогне на докторантите не само по етнология, но също и от други сходни дисциплини, като история, социология, културология, психология, да добият по-пълна представа и умения за разнообразен тип анализ на цялостния социален и културен живот на балканските народи.

Annotation:

The course of lectures is devoted to traditional folk institutions on the Balkans. Its aim is to introduce Ph.D. students to the strengthened principles of integration, forms of regulation and functional modes of those social and cultural communities in which everyday Balkan social and cultural life passes. The course is focused on the most important principles and traditional values for the relevant traditional culture such as: the principles of reproduction and inheritance, territorial and religious principle, principle of gender and age division, principles of profession and occupation for community foundation and the duplicating principle of the blood relationship: the principle of the ritual relationship for construction of alternative social structures. Simultaneously these basic for the Balkan people social and cultural communities will be studied in their time and space dynamics: how much the traditional principles of integration and regulation of the social and cultural life are reproduced during the process of social mobility (migration) and in the conditions of modernisation in the modern Balkan national states; how much they determine the modern life strategies in the conditions of globalization; do these traditional institutions define the cultural identity of the different Balkan nations.

The complex approach and the variety of research strategies will be used in the study and interpretation of the traditional Balkan institutions and the forms of regulation. The course of lectures will help Ph. D. students not only of Ethnology, but of History, Sociology or Psychology to get a better understanding of the different ways to analyse the overall picture of Balkan social and cultural life.

Ph.D. course “TRADITIONAL INSTITUTIONS AND NORMATIVE CULTURE ON THE BALKANS” is available in Bulgarian, English, Serbian and Croatian.

УЧЕБНА ПРОГРАМА:

1. Увод в изучаването на традиционните институции и народна нормативност на Балканите: дискусии за терминологията, характера и историята им; балканският архаизъм – реален или “изобретен”. (3 часа)

2. Брак и родство, семейство и социални мрежи на Балканите. Съществува ли специфичен “Balkan Family Pattern”? Ритуалното създаване и поддържане на алтернативна родствена структура на Балканите (кумство, побратимство/ посестримство, осиновяване). (3 часа)

3. Племенната организация в Западните Балкани и родовият принцип при изграждане на кръвно-родствените общности. **Метаморфозите** на патрилинейността в цялостния икономически, социален, ритуален, идеологически и политически живот; Ендрю Симич и “криptomатриархата” на Балканите. (3 часа)

4. Териториално-съседските общности и техните институции: селските/градските общности и тяхната регламентираща роля за цялостния социален живот на Балканите. (3 часа)

5. Религиозните общности I: църковната община/ *енорията*, нейната организация, функции за ритуалния процес и моделиращо значение за цялостния културен живот на православни и католици; същността на народното християнство на Балканите. (3 часа)

6. Религиозните общности II: мюсюлманската общност/ *уммата*, нейната организация, функции за ритуалния процес и моделиращо значение за цялостния културен живот на сунитите и хетеродоксните мюсюлмани на Балканите. Ролята на *джема* при тарикатските ордени. (3 часа)

7. Институции на полово-възрастовото разделение на традиционното село на Балканите: стари и млади, предци и потомци, традиционни gender-роли и нормативност. Ритуализирани форми на социално общуване: предбрачните събирания на младите, балканската кръчма и градското кафене. (3 часа)

8. Традиционни професионално-поминъчни дейности и форми на тяхната народна регламентация I: Организация и функциониране на *еснафа* на Балканите. (3 часа)

9. Традиционни професионално-поминъчни дейности и форми на тяхната народна регламентация II: Форми и организация на временните трудови миграции (*гурбет*) на Балканите; мъжки гурбетчийски тайфи и момински жътварски чети. (3 часа)

10. Пътища и динамика на модернизацията на Балканите през 19-20 век: отношението между националните институции (държава, църква, училище, армия) и народните форми на регламентация на социалния живот на малките общности – традиции и промени. (3 часа)

Курсът може да бъде воден на български, английски, сръбски и хърватски.

ЛИТЕРАТУРА

А/ задължителна

Брунбауер, У. Мюсюлмански и християнски домакинства в Родопите от втората половина на XIX до първата половина на XX век. – Българска етнология. 1-2, 1999, 44-69.

Генчев, С. Кумството у българите. – В: Очерци по българска етнография. Велико Търново, 1996, 309-363

Георгиев, Г. Освобождението и етнокултурното развитие на българския народ. С., 1979

Георгиева, Цв. Светът на българите през ранните столетия на османското владичество (XV-XVII в.). С., 1997.

Грозданова, Е. Българската селска община през XV-XVIII в. С., 1979.

Иванова, Ю. Родственые объединения на Западе Балканского полуострова в их позднейших вариантах в XIX-XX вв. – В: Первый конгресс балканских исследований (София, 1966 г.). Сообщения советской делегации. Москва, 1966, 1-15.

Маренин, Н. Албания и албанците. С., 1902.

Митерауер, М. Един архаичен реликт? “Балканското семейство” в дискусия. – В: Балканистичен форум. 2, Благоевград, 1994, 5-32.

Пешева, Р. Семейството и неговото историческо развитие. – В: Етнография на България. Т. I, София, 1980, 286-302.

Тодорова, М. За епистемологичната стойност на семейните модели: Балканите в европейския контекст. – Балканистичен форум. 3, Благоевград, 1996, 51-63

Тодорова, М. Балканското семейство. С., 2002

Тодоров, Н. Балканският град. С., 1972.

Христов, П. Увод в изучаването на институциите в българската народна култура. – В: Сборник в памет на Татяна Колева. София, 1998, 27-34.

Христов, П. Нормите на поведение и социалното конструиране на пола: полови (gender) особености в процеса на “наследяване” на ритуалните роли в южнославянските култури на Балканите през първата половина на XX век. – В: Балканистичен форум. 1-2-3, Благоевград, 2002, 66-69.

Христов, П. Общности и празници. Служби, слави, събори и курбани в южнославянското село през първата половина на XX век. С., 2004

Христов, Хр. Българските общини през Възраждането. С., 1973.

Чаулев, П. Скипия (Албания). Цариград, 1924.

Čapo Žmegač, J. New evidence and old theories: multiple family households in northern Croatia. – In: Continuity and Change. 11(3), Cambridge: C.U.P., 1996, pp. 375-398.

Friedl, E. Vasilika - a Village in Modern Greece. New York, 1962.

Georgieva, I. The Bulgarian Kinship System. – In: *Ethnologia Slavica*. III, Bratislava, 1971, pp.151-157.

Halpern, J.; K. Kaser; R. Wagner Patriarchy in the Balkans: Temporal and Cross-Cultural Approaches. – In: *The History of the Family*, Vol.1, No 4, 1996, pp. 425-442

Hammel, E. *Alternative Social Structure and Ritual Relation in the Balkans*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1968.

Hammel, E. The Zadruga as Process. – In: Laslett, P.; R. Wall (Ed.) *Household and Family in Past Time*. Cambridge University Press, 1972, pp. 335-373

Hammel, E. Reflection on the Zadruga. – *Ethnologia Slavica*. VII, Bratislava, 1975, pp. 141-151.

Hammel, E. Household Structure in Fourteenth-Century Macedonia. – *Journal of Family History*. 5, 1980, pp. 242-273.

Kaser, K. The Balkan Joint Family. – In: *Social Science History*. Vol. 18, 2, 1994, 243-269.

Kaser K., J. Halpern Contemporary Research on the Balkan Family, Anthropological and Historical Approaches. – *Гласник Етнографског института САНУ*, XLVI, Београд, 1997, 63-72.

Mitterauer, M. A Patriarchal Culture? Functions and Forms of Family in the Balkans. – In: *Beiträge zur historischen Sozialkunde*. Special Issue, 1999, pp. 4-20.

Simić, A. Machismo and Cryptomatriarchy: Power, Affect, and the Authority in the Contemporary Yugoslav Family. *Ethos*, 1983, vol.11, 66-86.

Stirling, P. *Turkish Village*. London, 1965.

Б/ препоръчителна

Грънчаров С., *Балканският свят*. 2001, София.

Желязкова, А. *Разпространението на исляма в Западнобалканските земи под османска власт XV - XVIII век*. С., 1990.

Караџић, В. *Етнографски списци о Црной Гори*. Београд. 1985.

Караџић, В. *Описаније Србије*. Избрана књижевна проза. 1987, Београд.

Кондов, Н. За първичната обществена единица при селското население в Средновековна България- Исторически преглед, 1965, кн. 1.

Селищев, А. Семейната “служба” (курбан) в България и Македония и сръбската “слава”. – *Македонски преглед*. Год. V, кн. 2, София, 1929, 33-77.

- Серебрякова, М. Н. Семья и и семейная обрядность в турецкой деревне. М., 1979.
- Христов, П. Момата и момъкът в българската народна култура – аспекти на предбрачното общуване. – В: Етнология, 3, 1999, София, с. 62-120.
- Христов, П. “Дуркината нива” и сватбеният дарообмен. – Българска етнология. 3-4, 1999, 56-76.
- Brunnbauer, Ulf ; Karl Kaser (Hg.) Vom Nutzen der Verwandten. Soziale Netzwerke in Bulgarien (19. und 20. Jahrhundert). Böhlau, Wien, 2001
- Byrnes, R. /Ed./ Communal Families in the Balkans: the Zadruga. London, 1976.
- Cohen, A.P. The Symbolic Construction of Community. London/New York, 1985.
- Dojaka, A. L`exogamie chez les albanais – L`Ethnographie Albanaise, 1979, vol. VIII, p. 73-88.
- Drake, M. (Ed.) Time, Family and Community. Perspective on Family and Community History. The Open University, Blackwell, 1994.
- Erlich, V. Family in Transition. A study of 300 Yugoslav Villages. Princeton, 1966
- Filipović, M. Among the People. Native Yugoslav Ethnography. University of Michigan; Ann Arbor, 1982 [Филиповић, М. Човек међу људима. Београд, 1991]
- Goody, J. The Development of the Family and Marriage in Europe. CUP, Cambridge, 1983
- Hajnal, J. Two Kinds of Preindustrial Household Formation System. – In: Population and Development Review. V.8, No 3, 1982 , 449-494.
- Kazer, K. Porodica I srodstvo na Balkanu: Analiza jedne kulture koja nestaje. Beograd, 2002 [Kaser K., Familie und Verwandtschaft auf dem Balkan. Analyse einer untergehenden Kultur. Wien-Koln-Weimar, 1995]
- Laslett, P. Family and Household as Work Group and Kin Group: Areas of Traditional Europe Compared. – In: Wall, R.; J. Robin; P. Laslett (Eds.) Family Forms in Historic Europe. Cambridge University Press, 1983, pp. 513-563
- Naumović, S. Romanticists or Double Insiders? An Essay on the Origins of Ideologised Discourses in Balkan Ethnology. – In: Ethnologia Balkanica. 2, 1998, pp. 101-120.
- Ninić, I. Migrations in Balkan History. Belgrad, 1989.
- Obrebski, J. Ritual and Social Structure in a Macedonian Village. Ed. by Barbara Kerewsky-Halpern and Joel M. Halpern, University of Massachusetts, 1977
- Pavković, N. Selo kao obredno-religijska zajednica. Balkanski sloveni. – In: Etnološke sveske, I, Beograd, 1978, 51-65.
- Rihtman-Auguštin, D. O ženskoj subkulturi u Slavonskoj zadruzi. – In: Žena u seoskoj kulturi Panonije. Zagreb, 1982, 33-38.
- Segalen, M. Historical Anthropology of the Family. Cambridge University Press, 1986

Simić, A. Urbanization and Modernization in Yugoslavia: Adaptive and Maladaptive Aspects of Traditional Culture. - In: Kenny, M.; David I. Kertzer (Eds) *Urban Life in Mediterranean Europe: Anthropological Perspectives*. Urbana: University of Illinois Press, 1983, 203–224.

Stahl, P. *Household, Village and Village Confederation in South-Eastern Europe*. New York, 1986